

Handläggningen av två tvångsmedelsärenden vid Ekobrottsmyndigheten

1. Bakgrund

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (nämnden) granskar fortlöpande de underrättelser som kommer in till nämnden om beslut att underlåta att underrätta enskilda om användning av hemliga tvångsmedel.¹

Nämnden har granskat två tvångsmedelsärenden som har handlagts av en åklagare vid Ekobrottsmyndigheten (Finansmarknadskammaren) där beslut fattats om att underlåta att underrätta två enskilda om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (hemlig övervakning). Granskningen har begränsats till de delar av tvångsmedelsärendena som rör de båda enskilda. Syftet med granskningen har varit att kontrollera om ärendena i dessa delar har handlagts i enlighet med lag eller annan författning.

2. Rättsliga utgångspunkter

2.1. Inledning

Bestämmelser om hemliga tvångsmedel, såsom hemlig övervakning, finns i 27 kap. rättegångsbalken (RB). Granskningen i ärendet gäller tillämpning av regleringen i dess lydelse före den 1 oktober 2023.

2.2. Underrättelse till enskild

Huvudregeln är att den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om användning av hemliga tvångsmedel som han eller hon har utsatts för (27 kap. 31 § första stycket RB).

¹ Se bl.a. 27 kap. 33 § rättegångsbalken och 14 b § förundersökningskungörelsen (1947:948).

Det finns dock ett antal undantag från underrättelseskyldigheten. Ett viktigt undantag är om det råder förundersökningssekretess eller viss annan sekretess för uppgifterna. I sådana fall ska underrättelsen skjutas upp till dess att sekretess inte längre gäller (27 kap. 33 § första stycket RB). Om det på grund av sekretess inte har kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att förundersökningen avslutades behöver någon underrättelse inte lämnas (27 kap. 33 § andra stycket RB).² Åklagaren är då skyldig att underrätta nämnden om sitt beslut (14 b § andra stycket förundersökningskungörelsen).

Vidare gäller att den som redan på annat sätt har fått del av eller tillgång till uppgifter om användning av hemliga tvångsmedel inte behöver underrättas särskilt (27 kap. 31 § femte stycket RB). Undantaget har framför allt betydelse för det fall en misstänkt och åtalad person får del av samtliga uppgifter som ska ingå i en underrättelse genom reglerna om rätt till insyn i förundersökningsmaterialet eller på annat sätt, t.ex. genom att han eller hon fått del av uppgifterna vid ett förhör.

2.3. Prövningen av om sekretess hindrar en underrättelse

Av förarbetena till 27 kap. 33 § RB framgår att det i varje enskilt fall ska göras en noggrann prövning av om den enskilde ska underrättas om tvångsmedelsanvändningen eller inte. Det ska dessutom i efterhand vara möjligt att kontrollera om det har varit korrekt att inte underrätta den enskilde.³

I Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning anges att åklagaren alltid, inför det slutliga ställningstagandet till om underrättelse ska underlåtas, ska inhämta ett nytt underlag.⁴ Nämnden har tidigare uttalat att åklagaren, för att kunna avgöra om förhållandena har ändrats efter den första prövningen, rimligen måste ha inhämtat nya uppgifter. Om det inte gjorts är det omöjligt att avgöra om förhållandena ändrats.⁵

2.4. Förstöring

Regler om granskning, bevarande och förstöring av upptagningar och uppteckningar (material) från hemliga tvångsmedel finns i 27 kap. 24 § RB. Enligt paragrafen ska material, i de delar de är av betydelse från brotts-

² Sedan den 1 juli 2024 ska den slutliga prövningen göras inom ett år och sex månader från det att tvångsmedelsanvändningen avslutades. Då ska en underrättelse bara lämnas om sekretess inte längre gäller och om det kan ske utan men för utredningen.

³ Prop. 2006/07:133 s. 44.

⁴ Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning 2022:25, Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden (augusti 2022), s. 66.

⁵ Se bl.a. nämndens uttalande den 14 juni 2018 "Granskning av ärenden vid Åklagarkammaren i Halmstad där den enskilde inte underrättats om hemlig tvångsmedelsanvändning" (dnr 155-2017).

utredningssynpunkt, bevaras till dess att förundersökningen har lagts ner eller avslutats eller, om åtal väckts, målet har avgjorts slutligt. I de delar som materialet är av betydelse för att förhindra förestående brott ska de bevaras så länge det behövs för att förhindra brott. Materialet ska därefter förstöras.⁶

Nämnden har tidigare uttalat att, i de ärenden där det inte finns särskilda omständigheter som motiverar att beslut om förstöring dröjer, en tidsutdräkt på två månader innebär att beslutet inte har fattats med erforderlig skyndsamhet.⁷

3. Nämndens iakttagelser och bedömning

3.1. Obehövlig underrättelseprövning

I ett av de granskade ärendena har åklagaren, i en förundersökning gällande grovt insiderbrott, ansökt om och beviljats tillstånd till hemlig övervakning av ett telefonnummer tillhörande en skäligen misstänkt. Förundersökningen avslutades genom att åtal väcktes mot bl.a. den misstänkte. Av handlingarna framgår att åklagaren ett år därefter, med hänvisning till sekretess, beslutade att underlåta att underrätta den misstänkte om den hemliga övervakningen.

Nämnden har frågat åklagaren om den misstänkte – senast när åtal väcktes – fick del av uppgiften om att ett hemligt tvångsmedel använts under utredningen av den åtalade gärningen. Efter att ha tagit del av åklagarens svar och förundersökningsprotokollet kan nämnden konstatera att den enskilde, på det sätt som krävs enligt lag, innan åtalet informerades om den hemliga övervakningen.

På fråga varför åklagaren trots detta inledde en underrättelseprövning och sedan beslutade att underlåta att underrätta den enskilde med hänvisning till sekretess, har åklagaren uppgett sammanfattningsvis följande. Det har inte skett någon formell underrättelse till den enskilde angående användningen av hemliga tvångsmedel. Han begärde underlag från Polismyndigheten inför bedömningen av om en formell underrättelse kunde ske. Underlaget från

⁶ Den 1 oktober 2023 togs möjligheten att förstöra material som saknar betydelse från brottsutredningssynpunkt bort. Det innebär att material från hemliga tvångsmedel under en förundersökning enligt gällande rätt ska bevaras till dess att de förundersökningar där materialet använts har lagts ner eller avslutats eller, om åtal väcks, målet eller målen har avgjorts slutligt. Endast om den misstänkte medger det får materialet förstöras innan dess.

⁷ Se bl.a. nämndens uttalande den 28 mars 2019 ”Hanteringen av hemliga tvångsmedel vid åklagarkammaren i Helsingborg” (dnr 49-2018).

Polismyndigheten låg sedan till grund för beslut att skjuta upp underrättelsen respektive att underlåta att underrätta den enskilde.

Nämnden konstaterar att det i ärendet saknats anledning att inleda en underrättelseprövning beträffande den enskilde då denne underrättats om den hemliga övervakningen i samband med slutdelgivningen (jfr 27 kap. 31 § femte stycket första meningen RB). Åklagarens hantering visar på okunskap om den rättsliga regleringen och har lett till en missvisande underrättelse till nämnden.

3.2. Sen förstöring och gammalt underlag för sekretessprövning

I det andra granskade ärendet har åklagaren ansökt om och beviljats tillstånd till hemlig övervakning av telefonnummer tillhörande en enskild i en utredning gällande grovt insiderbrott. Knappt tre månader efter det att förundersökningen lades ner beslutade åklagaren att materialet från användningen av hemliga tvångsmedel skulle förstöras. Ett år efter det att förundersökningen lades ner beslutade åklagaren att underlåta att underrätta den enskilde om den hemliga övervakningen med hänvisning till sekretess. I beslutet att underlåta att underrätta den enskilde angavs att beslutet grundades på sekretessunderlag från Polismyndigheten som var cirka ett år gammalt.

Åklagaren har angående dröjsmålet med förstöringsbeslutet uppgett sammanfattningsvis följande. Rutinen på kammaren är att kansliet påminner åklagarna om nödvändiga beslut om underrättelse och förstöring. I detta fall blev han uppmärksam på att ett beslut om förstöring skulle fattas först tre månader efter det att förundersökningen hade lagts ner.

Nämnden konstaterar att det inte har framkommit några särskilda omständigheter som motiverar att åklagarens beslut om förstöring dröjde cirka tre månader. Beslutet har således inte fattats med erforderlig skyndsamhet.

På fråga gällande sekretessunderlaget inför beslutet att underlåta att underrätta den enskilde har åklagaren uppgett i huvudsak följande. Det fanns inte något nytt underlag inför den slutliga prövningen. Det har inte varit en rutin att begära in ett nytt underlag för bedömningen utan han har utgått från att förhållandena varit desamma som för ett år sedan om inte annan information har inkommit på annat sätt.

Nämnden konstaterar att regleringen förutsätter att en noggrann prövning görs i varje enskilt fall av om den enskilde ska underrättas om tvångsmedelsanvändningen eller inte. I det aktuella ärendet har bedömningen grundats på

ett underlag som varit cirka ett år gammalt. Som redovisats måste åklagaren rimligen, för att kunna avgöra om förhållandena ändrats, inhämta nya uppgifter. En rutin som innebär att åklagaren utgår från att förhållandena är oförändrade är således inte acceptabel. Nämnden förutsätter att Finansmarknadskammaren inför rutiner för att säkerställa att det inför det slutliga ställningstagandet till om en underrättelse ska underlätas, på ett eller annat sätt, alltid inhämtas nya uppgifter.

4. Beslut

Med detta uttalande avslutas ärendet.

På Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens vägnar

Gunnel Lindberg

I avgörandet har deltagit: Gunnel Lindberg (ordförande), Eva Melander Tell, Anti Avsan, Anna Ekström, Charlotta Bjälkebring Carlsson, Matheus Enholm, Jon Karlfeldt, Helene Odenjung och Per Schöldberg (enhälligt).

Föredragande: Anna Welsapar

Expedition till:

Ekobrottsmyndigheten, Finansmarknadskammaren

För kännedom till:

Ekobrottsmyndigheten, rättsenheten

Åklagarmyndigheten, tillsynsavdelningen